

DIENES ANDRÁS: A FIATAL PETŐFI

(A költő származása és életútja 1838 nyaráig.) Az előszót és a Függelék összekötő szövegét írta: H. Törő Györgyi. Bp. 1968. Tankönyvkiadó V. 352 l.

„Ifjúkor! Hozzá az utazó nem lett hűtlen soha: hűen őriztem meg a vágyat, az olthatatlant az ismeretlen iránt. Régi vízimalom... emlékezz reám, emlékezzetek ti is füzek, szigetek, parti nádasok, hogyan hasaltam a tűző nyári napon a sáskévéken, Scott kapitány könyvét olvasva, a sarki naplót, amit halott társak között, utolsó percéig írt a sátrában. Hogy bámultam akkor sötétén a Marosra: Talán így kell élni, így kell halni, így kell írni. A pólus már nem lesz a miénk — igaz, kapitány? — utat is vétettünk. de kukoricagóré vagy sarki sátor tövében, a fülöp-szállási határban vagy az Antarktiszon, az utolsó percig, életünk kudarcával mit sem törődve, végezzük dolgunkat, míg a ceruza ki nem hullik a kezünkől.” Ez a szép írói hitvallás, Dienes egy korábbi könyve (*A legendák Petőfije*. Bp. 1957) előszavának záróbekezdése jut eszünkbe, amikor megilletődve lapozunk az Irodalomtörténeti Intézet hét éve elhunyt munkatársának utolsó, posztumusz művében. Sosem könnyű belenyugodni abba, ha egy jeles tudóst alkotóereje teljében ragad el a hirtelen halál; Dienst pedig nem is egyszerűen a további kutatómunka lehetőségétől fosztotta meg, hanem attól, hogy az életműve betetőzéseként maga elé tűzött és lankadatlan energiával szervezett nagyszabású kollektív vállalkozásnak, Petőfi új tudományos életrajzának akár csak egyetlen kötetét megvalósulva lássa. Egész tudományos és ismeretterjesztő munkásságával: több önálló kötettel és légiónyi tanulmánnyal, cikkel, előadással egyre tudatosabban erre a feladatra készült; éveken át fáradozott a metodikai, szervezeti és személyi feltételek megteremtésén, s amikor ezek nagyjából adva voltak, 1958–1959-ben, jókedvvel, fiatalos lendülettel, fogott hozzá a terv szerint 1842 őszéig terjedő, általa vállalt első kötet megírásához. 1960 és 1962 között gyors egymásutánban bocsátotta vitára az elkészült fejezeteket. A tervezett 12-ből 9-et készített el: közülük 7 a genezistől az aszói tanulmányok befejeztéig (1838 nyara) tartó részlet folyamatos feldolgozása; az ezután következő selmeci fejezeten is dolgozott, de a végső megfogal-

mazás előtt még kiegészítő helyszíni, szlovákiai kutatásokat akart folytatni; nem írta meg a pesti statisztáskodás időszakának történetét sem. Ezek helyett az ostffyasszonyfai nyár anyagát dolgozta fel (ez az írása napvilágot is látott a *Vasi Szemle* 1961. évfolyamában); a közvetlenül hozzá kapcsolódó másfél éves katonáskodás fejezetét pedig már előbb, az 1962-ben kiadott *Tanulmányok Petőfiről* c. kötet számára elkészítette. Amazt még láthatta nyomtatásban is; az utóbbinak megjelenését nem érte meg: az első trombóizistól hagyott négy évi „kegyelmi idő” 1962 augusztusában lejárt, s a kötet jó egyharmad része megíratlan maradt. De még ha az utóbb említett két fejezet kidolgozását nem is érezzük véglegesnek (csak akkor lehettek volna többé-kevésbé azok, ha természetesen, közvetlenül kapcsolódhatnak a megelőző, még hiányzó részlethez; az ostffyasszonyfai annakidején még nem is került vitára, a tanulmánykötetben közzétett, *A fiatal katoná* c. dolgozatot pedig Dienes inkább csak a biográfia próbafejezetének szánta), megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy Petőfit zegzugos életútján — a selmeci s a rákövetkező pesti, háromnegyed éves szakasztól eltekintve — a maga körültekintő, lényeges mozzanatokot és apró részleteket egyaránt mérlegre vető, logikusan és hatásosan érvelő: bizonyító-cáfoló módszerével a költő betöltött 18. életévig kísérte el, s ezzel metodikailag és az életrajz időrendjét tekintve egyaránt az egész vállalkozás alapját vetette meg. Rendületlenül dolgozott és az utolsó pillanatig írt, akárcsak ifjúkori sarkkutató eszményképe, pedig jól sejtette, hogy a „pólus” meghódításának diadalában már nem lehet része. Halálával a nagy vállalkozás elakadt; eredményeiből mindaddig csak Dienes fejezetei láttak napvilágot. S ha első szavunk a sajnálkozás, hogy kötetét nem fejezhette be, örömminket sem hallgathatjuk el, hogy legalább az elkészült részletek — ha többéves késéssel is — könyvalakban hozzáférhetőkké váltak. (A *Vasi Szemle*ben megjelent fejezet újraközlését indokoltnak érezzük, s a teljesség érdeke megkívánta volna az egyébként mind-

össze két iv terjedelmű katona-fejezet felvételét is.) Alapos biográfiai nyomozásainak és vizsgálódásainak sok eredménye immár közkincs, a kötet befejezetlensége és a sajtó alá rendezés körülményeivel összefüggő fogyatkozásai pedig azokra a feladatokra figyelmeztetnek, amelyeket a Dienes helyébe lépő, munkáját folytató Petőfi-kutatóknak kell elvégezniük. Ehhez a Tankönyvkiadónál megjelent mű számos megszívlelendő tanulságot szolgáltat.

A szerző emlékének tartozunk azzal, hogy e tanulságok számba vétele előtt a posztumusz kiadvány létrejöttének imént érintett körülményeiről szóljunk. Annál indokoltabbnak érezzük ezt, mivel maga a kötet sajnos nem tartalmaz ilyen természetű felvilágosításokat. Az Előszóából megtudjuk, hogy a szerzőt munka közben érte a halál; de hogy milyen kézirat szolgált a kiadás alapjául, át nézte-e, közvetlen kiadásra szánta-e azt maga a szerző, maradtak-e hagyatékában a kötetre vonatkozó tervek, feljegyzések, illusztrációk, ki végezte a sajtó alá rendezés munkáját és milyen szempontok szerint, változtatott-e valamit a szövegben, kellett-e pótlásokat elvégezni, esetleges kiegészítéseket betoldani stb., ezekről a kérdésekről nem kapunk tájékoztatást. A bíráló tulajdonában fennmaradt néhány annakidején megvitatott fejezet egy-egy gépelt példánya: ezeket a kiadott szöveggel összevetve megállapítható, hogy a kettő közt nincsenek lényeges, a fejezetek szerkezetét érintő eltérések: a kiadvány jegyzetei néhol egy-két mondatdal meg vannak toldva, másutt viszont kisebb-nagyobb részletek kimaradtak a gépelt szövegből. (A betoldások feltehetőleg a szerző utólagos kiegészítései a gépirat egyik példányán; a kihagyások azonban későbbi, szerkesztői beavatkozás következményei is lehetnek.) Egyéb változtatások nem fordulnak elő; a szerző tehát a viták tanulságai alapján vagy más okból szükségesnek érzett módosításokat nyilván csak később, a tervezett kötet megírása után, a nyomdakész kézirat kialakításával együtt akarta elvégezni. Nem szabad tehát megelégednünk arról, hogy a kötet nyomdai kéziratára nem a szerző írta rá az „imprimatur”-t.

Mindjárt meg kell azonban jegyezni, hogy az elkészült fejezetek nagyobb mérvű átdolgozására aligha lett volna szükség. Ilyesféle igény a vitákon nem is merült fel, sőt általában az volt a részvevők véleménye, hogy Dienes mind az arányok s a feldolgozás módja, mind a filológiai gondosság és a szerkezeti, ill. nyelvi megformálás tekintetében jól oldotta meg feladatát: az írói biográfia mérték-tartó, tudományos hitelű s egyúttal jól olvasható műfaji változatát alakította ki, mely mintául szolgálhat a munka folytatásához is. A kötet befejezetlenségéből, ill. a szerzőtől

véglegesen nem jóváhagyott voltából következő fogyatkozásokat (ezekről I. alább) a mindvégig természetes közvetlenségű, gördülékeny, élvezetes előadásmód, a világos, meggyőző érvelés, főként pedig a szerző állandó érzelmi jelenléte, a szárazabb genealógiai vagy iskolatörténeti fejtegetéseket is átélkesítő személyes érdekeltisége feledtetni. Dienes nem tudja, nem is akarja véka alá rejteni hőse iránti elfogultságát. A tudományos kutató intellektuális igazságkeresése nála egy alapján véve egészséges romantikus érzelmi magatartással színeződik, amely nélkül ez a könyv el sem készülhetett volna: semmilyen áldozattól, fáradságtól nem riadt vissza, ha remélhette, hogy általa a Petőfi-életrajz egy-egy még oly jelentéktelennek látszó vonatkozását vagy részletét tisztázhatja; hitte, hogy ezt a munkát el kell végezni és így kell elvégezni, mert hiszen Petőfi: „Petőfi volt”, az volt már első fennmaradt versének megírása előtt, amikor (és még éveken át) Petrovicsnak hívták, s amikor — erről tanúskodik az elkészült aszódi fejezet is — legfeljebb az iskolatársak kései, elfogott emlékezése szerint emelkedett ki környezetéből ilyen vagy olyan adottságával, valójában azonban még semmi sem jelezhette benne a nagyra hivatott művészt. Dienesnek Petőfi iránti hódolata rokon a naív népi-paraszt Petőfi-kultusszal, amelynek közegében különös jelentőséghez jut minden talpalatnyi hely, ahol a költő megfordult, minden tárgy, amit valaha a kezébe vett, minden szó, ami — egykorú források vagy nemzedékeken át őrzött hagyomány szerint — ajkáról elhangzott. Sokan megszállottságnak nevezték és bizalmatlanul figyelték azt a hevületet, amellyel Dienes Petőfi titkainak térben és időben nyomába szegődött. Pedig ő nem színelte: a teljes, végleges igazságot kereste minden felmerülő kérdésben; nyilván ezért is sikerült azt sokszor annyira megközelítenie, amennyire az adott körülmények között egyáltalán lehetséges volt. Ez sem elégítette ki mindig, s olykor a lezártság, lekerékítés érdekében — mint gyakorlott és jótollú belletrista — az írói fantázia segítségét is igénybe vette. Kutatói módszere a rendszeres tudományos munkával töltött évek során — a kritikai megjegyzések hatására is — egyre szolidabbá vált, s ezek a túlzások, a romantikus pózok, a stílus szubjektív-patetikus kinövésével együtt fokozatosan elenyésztek; legjobban éppen *A fiatal Petőfi* fejezetei vallanak erről a tisztulási folyamatról.

Dienes kutatói arculatának másik jellemző, az előbbivel összefüggő vonása a közlés intenzív vágya: a feltárt adatok, új eredmények minél közvetlenebb és teljesebb átadására való törekvés. Minden tudományos mű szerzője számol valamilyen, többé-kevésbé szűkkörű szakmai olvasóközönsséggel, annak

igényeihez, ismereteihez szabva mondanivalóját. Dienes jóformán minden rendű és rangú olvasóhoz szól egyszerre; ezt feladatának érzi, de meg is van győződve róla, hogy Petőfi alakja és életútja, ha közérthetően és vonzó módon mutatják be, mindenkit érdekelt. Bizonyára összefügg ez a szerző egykori ismeretterjesztő-népművelő tevékenységével és tapasztalataival: mielőtt első nagyobb tudományos művét, *Petőfi a szabadságharcban* c. munkáját megírta, vagy kétszázra menő népszerűsítő cikket, tanulmányt publikált a költő életéről és haláláról a legkülönbözőbb pesti és vidéki lapokban; számtalan előadást tartott falusi népművelési otthonok fejkendős, csizmás hallgatósága, külvárosi munkásszálások lakói, diákok és értelmiségiek számára. Első tudományos dolgozataiban még zavaróan hatott a kutatói és ismeretterjesztői célkitűzések keveredése; a Petőfi-életrajz elkészült részletében azonban már ennek sincs nyoma; ami megmaradt, a közérthető és könnyed, folyamatos előadás, bármilyen tudományos műnek csak javára válhat. Azt a korai életszakaszt, melynek korábbi tudományos feldolgozása sívár unalmával rí ki még a szárazságáról hírhedt Ferenczi Petőfi-biográfiajából is, Dienes felfogása és stílusa érdekesítő olvasmánnyá avatja: az olvasó előbb-utóbb a hatása alá kerül, s elfogadja, hogy ennek a különben is oly rövidre szabott életnek nem lehet számunkra közömbös szakasza vagy mozzanata.

Annál tiszteletreméltóbb teljesítmény ez, mert a szerző az I. kötettel a Petőfi-életrajznak a tudományos kutatás szempontjából leghálátlanabb periódusát vállalta: időben és térben egyaránt hatalmas területet kellett átbúvárolnia s közben a biográfia fővonalától messze szerteágazó problémák egész sorával szembenéznie; Ferenczi minden tekintetben elavult munkája óta mérhetetlenül felduzzadt a Petőfi életére (s ezen belül származására, születésére, gyermek- és diákkorára) vonatkozó adatok, ill. különféle terjedelmű és színvonalú feldolgozó irodalom, melynek összefogása, egyeztetése, fásasztó részletkutatásokkal való kiegészítése Dienesre várt. S mindezek mellett sem számíthatott látványos eredményekre, hiszen a „költő” itt még legfeljebb kísérletező, szárnypróbálgató diákverselő; egyébként pedig a közvetlen, hiteles dokumentumok száma gyér, az egykori játszópajtások, iskolatársak késői emlékezései kevés kivételtől eltekintve megbízhatatlanok, zsenge éveiről maga a költő is csak elvéve ejt egy-egy szót; ilyenformán a legfontosabbat: az egyéniség kialakulását nem könnyű nyommon követni, a különféle forrásokból származó, alig ellenőrizhető adatok gyakran ellentmondanak egymásnak.

Dienes tudatában volt e nehézségeknek, és mindenekelőtt új források felkutatását

tűzte ki célul. Nagy apparátussal dolgozott: levéltárakat böngészett át, itthon és külföldön hagyatékok után nyomozott, felhasználta a szájhagyományban fennmaradt Petőfi-emlékeket is, melyekből egy kötetre valót még 1957-ben közreadott (*A legendák Petőfi-je*); kutatók, szakértők széles körével tartott fenn kapcsolatot: baráti országok tudósaival, vidéki tanárokkal, egy-egy város vagy község Petőfi-vonatkozásainak kitűnő ismerőivel kiterjedt levelezést folytatott (jegyzeteiben sokszor utal ilyen levelek adataira; vajon megmaradtak-e ezek a hagyatékában?), s végigjárta a költő útjait itthon és külföldön.

Anyagfeltáró munkája során nemegyszer bukkant érdekes új, az életrajzba közvetlenül beilleszthető adatokra; mégis úgy éreztük, ezeknél az elszórt, esetleges újdonságoknál fontosabbak a korábban annyira elhanyagolt hely- és iskolatörténeti források vallomásai: amikor a szerző felidézi az egykori Kiskunfélegyháza vagy Kecskemét városképét, a Völgyseg szelíd lankáit (a sárszentlőrinci kisdíák játékaiknak színhelyét), a gyors ütemben polgárosodó Pest lármáját és fényeit, a soknemzetiségű Aszód és a schola latina sajátos levegőjét, — a kis Petőfi gyermek-, ill. tanulókorának egy-egy újabb állomásán szinte testközelbe kerül az olvasóhoz. A szerző tehát a hiteles háttér felvázolásával kárpótol azért, hogy a szorosan vett életrajz tényeit, a Petőfi-irodalom második évszázadának kezdetén, már csak itt-ott, módjával gyarapíthatja. A módszer a regényíró Dienes kelléktárából való, de objektív módon, megbízható forrásokra támaszkodva alkalmazza.

A szerző az anyaggyűjtés széles és szilárd fundamentumán megkezdte a biográfia maszszív alapfalainak felrakását. A Petőfi-irodalom roppant tömkelegében nagy biztonsággal tájékozódott, sok elfelejtett írást is felkutatott és felhasználott (pl. Szeberényi Andor értékes szlovák nyelvű cikkét a *Národnie Noviny* 1873. évf.-ából); sőt értékesítette a különféle társtudományok, így a pedagógia-történet eredményeit, s az itt mutatkozó hiányokat is igyekezett saját kutatásaival kitölteni. Szó- és írásbeli vitáit könyvben is folytatta, perbe szállt rég elhunyt vagy ma is aktív Petőfi-kutatókkal; de hogy nem egyes személyek ellen, hanem Petőfi kedvéért vitatkozott, arról bárkit meggyőzhetnek jegyzeteinek utalásai: ezekből könnyen megállapítható, hogy vitapartnereinek kutatásait méltányolta és figyelembe vette; a nevek felsorolását mellőzve ezúttal csak Mezősi Károly nevét említjük, akivel a szerző korábban a legszenvedélyesebb polémiákba bocsátkozott; Mezősi családtörténeti, főként Petőfi édesapja vállalkozásaival kapcsolatos — e korai szakaszra nézve alapvető — kiterjedt kutatásainak eredményei annyira beé-

pültek a könyvbe, hogy már-már az első fejezetek eszmei társzerzőjének tekinthetjük; még a születéshely kérdésében is, melyre nézve tudvalevőleg a Dienesétől eltérő álláspontot képvisel, az ő makacs ellenvéleménye, meggondolkoztató érvelése kényszerítette a szerzőt álláspontjának minden addiginál alaposabb és rendszeresebb kifejtésére.

Dienes fáradhatatlan és módszeres kutatómunkája nyomán Petőfi életének ez a szakasza az eddigittől lényegesen eltérő és sokkal élesebb megvilágításban áll előttünk. A kötet terjedelme mintegy háromszorosa a korábbi tudományos Petőfi-életrajz, Ferenczi munkája megfelelő részleteinek, jóllehet Dienes takarékosan bánik a papírral: felesleges kitérőket nem tesz, a terjengős idézeteket nem kedveli; igaz, sokat és szenvedélyesen polemizál (főként a jegyzetekben), de az elavult, dilettáns nézetekkel, legendákkal telített Petőfi-irodalom mindig jogos és indokolt vitára kényszeríti. A mennyiséginél még szembetűnőbb a minőségi változás: Ferenczi életrajzának e fejezeteiből jóformán kő kövön nem maradt. Csaknem minden bekezdésben van valami meglepő, valami novum: korábban ismeretlen adat, vagy részlet, az ismert tények újszerű, teljesebb, igazabb előadása, ill. csoportosítása, jól megalapozott felvételek stb. Csak címszavakkal utalhatunk a legfontosabb eredményekre: Petőfi nemesi származásának meggyőző cáfolata s a Ferenczi-féle Petrovics-nemzedékrend elvetése; az anyai leszármazási ág tisztázása a dédszüllőig bezárólag s Hruz Mária pontos születési adatainak megállapítása (bármilyen hihetetlennek tűnik, de a Petőfi-kutatás 100 év alatt sem tudott ebben a kérdésben dűlőre jutni); Petrovits István anyanyelve (nyelvjárása) és magyarsága; a két szülő házasságkötése előzményeinek és körülményeinek az eddiginél sokkal részletesebb és hitelesebb előadása; a szülőhelyvita módszeres, polemikus összefoglalása a kiskőrösi álláspont oldaláról, vázlatos kutatástörténeti áttekintéssel; a két, korábban meglehetősen homályban maradt tanító: a kecskeméti Schifferdecker-Hajósi Dániel és a sárszentlőrinci Lehr András bemutatása és nevelői munkájuk jellemzése; a két pesti tanév (1833—34, 1834—35) körüli félreértések, tévedések és legendák helyreigazítása; az aszódi iskola rajza; Koren István gondosan kidolgozott, rokonszenves portréja; Petőfi aszódi iskolakönyveinek és olvasmányainak a művek ismeretén alapuló tanulságos áttekintése. S ami talán a legfontosabb: a szerzőnek a gyermek-kisdiák Petőfi külsejére és belső adottságaira vonatkozó, egymással gyakran felesleg emlékeztetéseket fejezetenként aprólékos gondnal mérlegelve sikerült egy, az egész szakaszt mind szorosabb egységbe fűző, többé-kevésbé egyenletes fejlődési vonalat kialakítania. Ennek mentén or-

ganikus rendben helyezkedik el a biográfia egész anyaga: a földrajzi és személyi környezet tényei, városok és tájak, családi vonatkozások, iskolák, tanárok, osztálytársak.

Dienes könyvének hőse, a kis Petőfi, aki már húszhónapos korában megkezdte végeérhetetlen költőzködéseit, mozgalmas gyermekévei során, a lakóhelyek, iskolák, diákszállások és személyi környezet sűrű változásai közepette a szemünk láttára, a testi-lelki-szellemi fejlődés lépcsőfokain jut el kamaszkorának végéig, aszódi tanulmányainak befejeztéig, amikor első fennmaradt költeményét, iskolai búcsúzóversét írja. Alighanem sejti már ekkor, hogy nemcsak Aszódtól, hanem gondtalan gyermekéveitől is búcsúzik. Ez az időpont, 1838 nyara, kétségteljesen korszakhatár a költő életében; ami ezután következik, az két szempontból is minőségileg új: egyrészt alapvetően más az az életrajzegzisztenciális helyzet, amelybe a tönkrejutott szabadszállási mézáros fia, a selmeci alumneum diákja kerül; másrészt ez a diák már eszmékkel jegyzi el magát, színészi és költői sikerekre vágyik: „aut Caesar, aut nihil!” lesz büszkén hangzatosított jelszava. Az útjában tornyosuló akadályok: a nyomor szorítása, az apa makacs ellenzése, a költői remények lassú érlelődése, a színészi kísérletek kudarca stb. csak fokozzák eltökéltségét. Dienes ennek az új pályaszakasznak küszöbéig kíséri el Petőfit, s így művét, bár befejezetlenül maradt (a tervezett folytatásból csak az említett két fejezet készült el), mégis lezártnak érezzük.

Hogy *A fiatal Petőfi* nem hibátlan mű, azt jórészt az az említett körülmény magyarázza, hogy nem maga a szerző rendezte sajtó alá. Kárát vallotta a kiadvány annak is, hogy az egyes fejezetek elkészülése után 6—8 évvel került ki a sajtó alól. A kutatások, nem utolsósorban éppen Dienes munkája: cikkei, előadásai, vidéki útjai, előadásai nyomán, ez idő alatt is tovább folytak és újabb eredményeket hoztak. A feljebb említett Mezősi Károly folytatta Petrovics István vállalkozásaival, anyagi helyzete alakulásával kapcsolatos gyümölcsöző vizsgálódásait; Jakus Lajos penci kutató, akinek néhány cikkét, adatát Dienes ugyancsak felhasználta már, az utóbbi években ismét több részfeldolgozással, adalékkal járult hozzá a kötet nyitott kérdéseinek tisztázásához, tévedéseinek helyreigazításához. A költő származásával, rokonságával kapcsolatos kutatásai során az egész Petőfi-genezist gondos revízió alá vette (1. *Evangelikus egyházak anyakönyveinek adatai Petőfi őseiről*. Evangelikus Élet 1964. 22—26. sz.; ill. *Petőfi ősei Aszódon és Pest megyében*. Múzeumi Füzetek (Aszód) 3. sz. 1967. 3—32, leszármazási táblázattal, bár ez, sajnos, nem hibátlan); számos egyéb módosítás—kiegészítés mellett kimu-

tatja, hogy a Dienestől feltételezett Petrovics-ág elfogadhatatlan (ez a bíráló megjegyzés az intézeti vitán is elhangzott, s a szerző elismerte a fenntartás jogosságát): míg a nemes Petrovics Tamás túlságosan idős volt ahhoz, hogy Petőfi nagyapjával azonosítani lehessen (ezt fejtegette igen meggyőzően Dienes), addig az általa felfedezett vagyóci Petrovics Tamás túlságosan fiatal, hiszen csak 17 éves volt, amikor Petőfi nagyapjának első gyermeke született. Ezt a leszármazási vonalat egyébként maga Dienes is először csak — bár „nagyon valószínű” — feltevésként említi, később azonban már bizonyítottnak veszi. Az apai nagyapa származása, szüleinek neve tehát mindmáig nyitott kérdésnek tekinthető. Jakus kutatási adatait, a családtörténeti vonatkozásokon kívül a költő-gyermek kecskeméti és sárszentlőrinci életére, személyi környezetére vonatkozólag is sok újjal szaporította kéziratban levő, az Irodalomtörténeti Intézethez beküldött értékes dolgozataiban. Helyes volna, ha az ItK szerkesztősége legalább summázatuknak helyet adna addig is, amíg kiadásukra lehetőség nyílik. Rell (a kötet egyik képmellékletének feliratán tévesen Rall!) Lajos Koren István hagyatékának érdemes és igen tájékozott gondozója ugyan-csak kéziratok feljegyzéseiben az aszódi fejezethez fűzött figyelemre méltó kiegészítéseket; stb.

A szerző a végső simítások során bizonyosan kiküszöbölte volna a kézirat apróbb szerkezeti egyenetlenségeit, az itt-ott előforduló átfedéseket, következetlenségeket (ilyen pl. az I. fejezetben az, hogy Petőfi nemesi származásának cáfolata indokolatlanul több részre esik szét, l. 19—21. l., ill. a fejezet 34. és 65, 66. sz. jegyzetét; a II.-ban pedig, hogy Petrovics István legénykori vándorlásaira vonatkozó néhány adatot utólag iktat be, l. 34—35, 45. l., ill. a fejezet 13. és 62. sz. jegyzetét; stb.); valószínűleg enyhített volna a szorosan vett életrajzi és a tudománytörténeti anyagnak főként az első fejezetekben zavaró keveredésén (a vitákon ismételten elhangzott az a megjegyzés, hogy a kutatástörténet érdekes, néha bizarr adataira, pl. egy-egy, a Petőfi-irodalomban megrögzött, a tényekkel is sokáig makacsul dacoló téves nézet eredetére lehetőleg a jegyzetekben kell utalni); s bizonyára sor került volna az apróbb stílushibák, pongyolaságok felszámolására is.

Bizonyos típusú hibákat, hiányokat a meg nem nevezett sajtó alá rendező több-kevesebb

fáradtsággal kiigazíthatott, ill. jóvátehető volt; de a kiadásra előkészítő kéziratgondozásnak csak egyetlen kézzelfogható nyomát fedeztük fel: a Petőfi kritikai kiadás 1964-ben megjelent VII. kötetére való utalások betoldását (a szerző ugyanis ennek még csak a kéziratára hivatkozhatott); egyébként jóformán az utolsó betűig az eredeti szöveget kapjuk, benne pl. nem létező mellékletekre való utalással (14—15. l.; elkallódtak ezek a mellékletek vagy egyéb akadálya volt a közlésüknek? a rájuk való hivatkozás mindenestre félrevezető; ugyanakkor viszont hiányoznak a szöveget a képanyaggal — 80—81, 208—209. l. — összekötő utalások), továbbá, különösen a jegyzetekben, a hanyag, gépiesen végzett kéziratelőkészítés hibáival: név- és számelírásokkal, a szlovák elnevezések következetlen helyesírásával, a zárójelké hibás alkalmazásával (pl. a 258. lapon a 44. sz. jegyzetben) s általában az átlagosnál több sajtóhibával.

A gondosabb szerkesztés egyébként is sokat tehetett volna annak érdekében, hogy a kötet a „kézirát gyanánt” jelleg helyett a befejezettség hatását keltse, egyúttal pedig a további biográfiai kutatások és a tervezett folytatás jól kezelhető segédeszköze legyen. Sajnálattal konstatáljuk a névmutató hiányát; rövidítésjegyzék sincs a jegyzetekhez. Bizonyára nem ütközött volna leküzdhetetlen nehézségekbe a szerző genezis-kutatásainak áttekintését megkönnyítő leszármazási táblázat megrajzoltatása sem. Dienes tervezett íyet, amint általában is szokása volt különféle szemléltetési módok (terképek, vázlatok) alkalmazása; családfa-rajzzal illusztrálta azt a cikket is, amelyben a Hruz-ágra vonatkozó, általa felkutatott anyakönyvi adatokat, a szlovákiai *Kulturny Život* 1958. szept. 19-i számában először ismertette.

A kötet címe eltér attól, amit Dienes szánt neki (a sokszorosított gépiraton *Az ifjú Petőfi* cím olvasható, s Dienes nyomtatásban is ismételten így említette készülő munkáját, l. *Vasi Szemle* 1961. 3. k. 56, ill. ItK 1963. 28). Érthetetlen előttünk ez a módosítás, hiszen Petőfi „fiatal” volt még halála napján is; sőt a bővítő értelmű jelző helyett inkább a szűkítő jelentésű lett volna helyénvaló (pl. Petőfi, a kisdíák, vagy A kamasz Petőfi), tekintve, hogy a pápai tanév befejezéséig, Petőfi 20 éves koráig tervezett kötetnek csak egy része készült el.

Kiss József